

УДК 37.016
ББК 74.266.3
М38

Серія «Мій конспект»
Заснована 2008 року

Автор:

Машика В. Т., заслужений вчитель України,
ЗОШ I–III ступеня, м. Мукачеве, Закарпатська обл.

Машика В. Т.

М38 **Правознавство. 10 клас / В. Т. Машика.** — Харків : ВГ «Основа», 2017. — 143 [1] с. — (Серія «Мій конспект») ISBN 978-617-00-2911-9.

Пропонований посібник розроблений у повній відповідності до останньої (2016 р.) Програми до курсу «Правознавство. 10 клас для академічного та стандартного рівнів». Автор видання — заслужений учитель України В. Т. Машика. У посібнику читачі знайдуть не лише розробки уроків і матеріали для практичних занять, а й календарне планування до курсу. Ще одним подарунком для наших читачів стануть новели українського законодавства та коментарі до них.

Видання розраховане на вчителів, методистів і студентів педагогічних вишів.

УДК 37.016
ББК 74.266.3

Навчальне видання

МАШИКА Віктор Томашевич

ПРАВОЗНАВСТВО. 10 КЛАС

Головний редактор *Н. І. Харківська*

Редактор *О. О. Івакін*

Відповідальний за видання *Ю. М. Афанасенко*

Технічний редактор *О. В. Лебедєва*

Коректор *О. М. Журенко*

Підписано до друку 16.12.2016. Формат 84×108/16.

Папір газет. Друк офсет. Гарнітура Шкільна.

Ум. друк. арк. 15,12. Замовлення № 16-12/19-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»»

61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66, тел. (057) 731-96-33

e-mail: office@osnova.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5216 від 22.09.2016 р.

Надруковано у друкарні ТОВ «Тріада Принт»

м. Харків, вул. Киргизька, 19. Тел. +38(057)703-12-21

email: sale@triada.kharkov.ua

ISBN 978-617-00-2911-9

© Машика В. Т., 2016
© Корягін В. О., макет обкладинки, 2017
© ТОВ «Видавнича група «Основа»», 2017

Зміст

Календарне планування до курсу «Правознавство». 10 клас	4
Частина 1. Основи теорії держави	
<i>Урок 1.</i> Вступ. Поняття, ознаки, функції держави й теорії її виникнення	9
<i>Урок 2.</i> Державна влада	11
<i>Урок 3.</i> Державний лад	13
<i>Урок 4.</i> Правовий статус особи	15
<i>Урок 5.</i> Громадянство. Поняття та ознаки правової та соціальної держави.	17
<i>Практичне заняття 1.</i> Характеристика державного ладу	19
Частина 2. Основи теорії права	
<i>Урок 7.</i> Поняття й загальна характеристика права	23
<i>Урок 8.</i> Поняття і структура системи права	25
<i>Урок 9.</i> Правовідносини	27
<i>Урок 10.</i> Правопорушення	29
<i>Урок 11.</i> Юридична відповідальність	31
<i>Практичне заняття 2.</i> Розв'язання правових ситуацій із тем другої частини «Основи теорії права»	33
<i>Урок 13.</i> Урок повторення й узагальнення	37
Частина 3. Основи публічного права України	
<i>Урок 14.</i> Конституційне право України	41
<i>Урок 15.</i> Права, свободи та обов'язки людини і громадянина	43
<i>Практичне заняття 3.</i> Європейський суд з прав людини.	45
<i>Урок 17.</i> Загальні засади організації державної влади в Україні. Референдум і вибори. Верховна Рада України.	51
<i>Урок 18.</i> Президент України. Виконавча влада та місцеве самоврядування в Україні	53
<i>Урок 19.</i> Судова система України. Правоохоронні органи	55
<i>Практичне заняття 4.</i> Вибори до органів місцевого самоврядування.	57
<i>Урок 21.</i> Основи адміністративного права	63
<i>Урок 22.</i> Основи кримінального права	65
<i>Урок 23.</i> Кримінальна відповідальність	67
<i>Практичне заняття 5.</i> Розв'язання правових ситуацій із адміністративного та кримінального права	71
<i>Урок 25.</i> Урок повторення й узагальнення	75
Частина 4. Основи приватного права України	
<i>Урок 26.</i> Цивільне право	79
<i>Урок 27.</i> Правочини. Спадкове право	81
<i>Урок 28.</i> Захист цивільних прав	83
<i>Практичне заняття 6.</i> Особливості права власності неповнолітніх	85
<i>Урок 30.</i> Сімейне право	91
<i>Урок 31.</i> Загальна характеристика житлового та земельного права	93
<i>Урок 32.</i> Трудове право	97
<i>Урок 33.</i> Людина на роботі	99
<i>Практичне заняття 7.</i> Розв'язання правових ситуацій із цивільного, сімейного та трудового права	103
<i>Урок 35.</i> Урок повторення й узагальнення	115
Додатки	
Зміни в Законі «Про громадські об'єднання» щодо утворення та припинення діяльності громадських об'єднань та політичних партій	119
Основні новели Закону України «Про державну службу»	121
Основні положення Закону України «Про зовнішню трудову міграцію»	130
Основні новели конституційної реформи правосуддя	132
Основні новели Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 30 травня 2016 року	134

Календарне планування до курсу «ПРАВОЗНАВСТВО». 10 клас

№ та дата уроку	Тема уроку	Зміст навчального матеріалу	Орієнтовні навчальні цілі відповідно до предметних компетенцій
Частина 1. Основи теорії держави			
1	Вступ. Поняття, ознаки, функції держави й теорії її виникнення	Поняття, мета, завдання й структура курсу. Методичне забезпечення (програма, підручники, правові акти). Особливості роботи на уроках та підготовки до уроків вдома. Поняття і ознаки держави. Функції держави: поняття і види. Теорії виникнення держави	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> дає загальну характеристику курсу, визначає його мету, завдання та структуру; пояснює, як працювати над матеріалом на уроках та вдома, як користуватися підручником та правовими актами; висловлює власні очікування щодо вивчення курсу; називає теорії виникнення держави; пояснює, що таке держава; називає її основні ознаки та функції
2	Державна влада	Поняття і види влади. Особливості державної влади. Загальна характеристика органів законодавчої, виконавчої та судової влади	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> пояснює поняття «влада» та називає її види; описує ознаки державної влади; називає види органів державної влади та характеризує їхні основні завдання
3	Державний лад	Поняття і загальна характеристика державного ладу. Види і загальна характеристика форм правління. Форми територіального устрою держави: поняття і види. Політичні режими: поняття і види	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> пояснює, що таке державний лад та називає його складники; дає визначення форми правління, територіального устрою, політичного режиму; характеризує їхні види і підкріплює прикладами
4	Правовий статус особи	Правовий статус особи. Поняття і загальна характеристика прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Покоління прав людини	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> характеризує сутність прав, свобод та обов'язків людини і громадянина; називає види та покоління прав людини; дає визначення правового статусу особи
5	Громадянство. Поняття та ознаки правової та соціальної держави	Громадянство: підстави набуття й припинення. Поняття й ознаки правової та соціальної держави	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> пояснює, що таке громадянство, та описує способи його набуття й припинення; пояснює, що таке правова й соціальна держава, та називає їхні ознаки; висловлює власне судження щодо прав людини як загальнолюдської цінності
6	Практичне заняття 1. Характеристика державного ладу		
Частина 2. Основи теорії права			
7	Поняття й загальна характеристика права	Поняття і ознаки права. Основоположні та загальні принципи права. Функції права. Джерела та форми права: поняття й види	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> характеризує ознаки права; пояснює принципи права: основоположні (справедливості, рівності, свободи, гуманізму) та загальні (пропорційності, правової визначеності, розумності, добросовістності); дає визначення понять «функції права», «нормативні акти», «правовий прецедент», «правовий звичай», «нормативний договір»; описує джерела й форми права та підкріплює прикладами; висловлює власне ставлення до права як особливого виду соціальних норм

№ та дата уроку	Тема уроку	Зміст навчального матеріалу	Орієнтовні навчальні цілі відповідно до предметних компетенцій
8	Поняття і структура системи права	Поняття системи права. Публічне і приватне право. Галузі права, правові інститути. Правові норми: ознаки, структура. Співвідношення правових норм і статей правових актів. Поняття законодавства. Систематизація правових актів: поняття і види	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> дає визначення понять «система права», «правова норма», «законодавство», «систематизація правових актів»; називає елементи правової норми та наводить приклади; види систематизації правових актів та підкріплює прикладами; пояснює, що таке галузь права та правовий інститут; демонструє приклади галузей права України; співвідносить правову норму і статтю правового акта
9	Правовідносини	Поняття і види правовідносин. Склад правовідносин. Суб'єкти правовідносин. Правосуб'єктність осіб. Особливості правосуб'єктності фізичних і юридичних осіб. Об'єкти правовідносин. Зміст правовідносин. Підстави виникнення, зміни і припинення правовідносин	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> дає визначення правовідносин, називає їхні види та підкріплює прикладами; пояснює поняття «склад правовідносин»; «зміст правовідносин», «суб'єкт правовідносин», «фізична особа», «юридична особа», «об'єкт правовідносин»; визначає, що таке юридичні факти, називає їхні види та підкріплює прикладами; пояснює зміст правосуб'єктності осіб; розкриває особливості правосуб'єктності фізичних і юридичних осіб
10	Правопорушення	Поняття правопорушення. Види правопорушень. Склад правопорушення	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> дає визначення правопорушення, називає їхні види; характеризує ознаки правопорушення; наводить приклади правопорушень; розкриває зміст поняття «склад правопорушення», характеризує його елементи; застосовує знання з теми для аналізу правових ситуацій
11	Юридична відповідальність	Поняття відповідальності. Поняття, ознаки й підстави юридичної відповідальності. Види юридичної відповідальності: поняття, загальна характеристика. Обставини, що виключають протиправність діяння	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> пояснює, що таке відповідальність; дає визначення юридичної відповідальності, називає її ознаки і підстави; називає обставини, що виключають протиправність діяння та підкріплює прикладами; застосовує знання з теми для аналізу правових ситуацій
12	Практичне заняття 2. Розв'язання правових ситуацій із тем другої частини «Основи теорії права»		
13	Урок повторення й узагальнення		
Частина 3. Основи публічного права України			
14	Конституційне право України	Загальна характеристика конституційного права. Особливості норм конституційного права. Ознаки та структура Конституції України. Характеристика державного ладу України	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> дає визначення конституційного права, називає його основні інститути й джерела; пояснює особливості норм конституційного права; визначає ознаки та структуру Конституції України; характеризує форму правління, територіального устрою та політичного режиму України

№ та дата уроку	Тема уроку	Зміст навчального матеріалу	Орієнтовні навчальні цілі відповідно до предметних компетенцій
15	Права, свободи та обов'язки людини і громадянина	Міжнародні стандарти в галузі прав людини: поняття, акти, що їх закріплюють. Загальна характеристика прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Конституційні обов'язки громадян України. Гарантії та механізми захисту прав і свобод людини: поняття і види	Учень / учениця: <ul style="list-style-type: none"> • пояснює, що таке міжнародні стандарти в галузі прав людини та називає їх; • характеризує права, свободи та обов'язки людини і громадянина; підкріплює прикладами види прав та свобод людини і громадянина; • визначає конституційні обов'язки громадян України; • пояснює гарантії та визначає механізми захисту прав та свобод людини і громадянина
16	Практичне заняття 3. Європейський суд з прав людини		
17	Загальні засади організації державної влади в Україні. Референдум і вибори. Верховна Рада України	Загальні засади організації державної влади в Україні. Референдум і вибори: поняття й види. Верховна Рада України	Учень / учениця: <ul style="list-style-type: none"> • пояснює загальні засади організації державної влади, визначені Конституцією України; • пояснює конституційний статус Верховної Ради України, її організаційну структуру та компетенцію; • характеризує референдум та вибори
18	Президент України. Виконавча влада та місцеве самоврядування в Україні	Президент України. Органи державної виконавчої влади України: Кабінет Міністрів. Центральні та місцеві органи виконавчої влади. Місцеве самоврядування в Україні	Учень / учениця: <ul style="list-style-type: none"> • визначає місце Президента України в системі державних органів та розкриває зміст його повноважень; • описує статус і повноваження Кабінету Міністрів України, центральних і місцевих органів державної виконавчої влади; • характеризує місцеве самоврядування в Україні
19	Судова система України. Правоохоронні органи	Судова система України. Правоохоронні органи України	Учень / учениця: <ul style="list-style-type: none"> • описує судову систему України; • визначає компетенцію Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції; • характеризує способи формування суддівського корпусу; • називає види та завдання правоохоронних органів
20	Практичне заняття 4. Вибори до органів місцевого самоврядування		
21	Основи адміністративного права	Загальна характеристика адміністративного права. Публічне адміністрування. Державна служба. Поняття та склад адміністративного проступку. Адміністративні стягнення. Адміністративна відповідальність неповнолітніх	Учень / учениця: <ul style="list-style-type: none"> • дає визначення адміністративного права та називає основні його основні інститути й джерела; • пояснює поняття «державна служба»; • розкриває особливості правового статусу суб'єктів адміністративного права; суть публічного адміністрування; • визначає адміністративний проступок та розкриває його склад; • називає основні права та обов'язки державних службовців, види адміністративних стягнень, особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх
22	Основи кримінального права	Загальна характеристика кримінального права. Поняття злочину. Склад злочину. Види злочинів. Стадії вчинення злочину. Співучасть у злочині	Учень / учениця: <ul style="list-style-type: none"> • дає визначення кримінального права та називає його джерела; • пояснює, що таке злочин, співучасть; • описує склад злочину;

№ та дата уроку	Тема уроку	Зміст навчального матеріалу	Орієнтовні навчальні цілі відповідно до предметних компетенцій
			<ul style="list-style-type: none"> називає види злочинів, види співучасників у вчиненні злочину та підкріплює прикладами; описує стадії вчинення злочину
23	Кримінальна відповідальність	Поняття і підстави кримінальної відповідальності. Обставини, що пом'якшують та обтяжують кримінальну відповідальність. Види кримінальних покарань. Кримінальна відповідальність неповнолітніх	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> називає обставини, що пом'якшують та обтяжують кримінальну відповідальність, та підкріплює прикладами; описує підстави кримінальної відповідальності, види кримінальних покарань; особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх; застосовує знання з теми для аналізу правових ситуацій
24	Практичне заняття 5. Розв'язання правових ситуацій із адміністративного та кримінального права		
25	Урок повторення й узагальнення		
Частина 4. Основи приватного права України			
26	Цивільне право	Загальна характеристика цивільного права. Особливості цивільної правосуб'єктності фізичних та юридичних осіб. Особисті немайнові та майнові права фізичної особи	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> дає визначення цивільного права, права власності; називає основні інститути та джерела цивільного права; пояснює особливості цивільної правосуб'єктності фізичних і юридичних осіб; характеризує особисті немайнові та майнові права фізичної особи; застосовує знання з теми для аналізу правових ситуацій
27	Правочини. Спадкове право	Поняття й умови дійсності правочинів. Цивільні договори. Поняття спадкового права. Порядок спадкування	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> дає визначення спадкового права, правочину, заповіту; називає види та умови дійсності правочинів; характеризує цивільні договори, окремі види цивільних договорів, особливості спадкування за законом і заповітом; застосовує знання з теми для аналізу правових ситуацій
28	Захист цивільних прав	Підстави цивільно-правової відповідальності. Цивільно-правова відповідальність неповнолітніх. Способи захисту цивільних прав. Поняття й значення строків позовної давності	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> називає види строків позовної давності та пояснює їхнє правове значення; характеризує особливості цивільно-правової відповідальності неповнолітніх, способи захисту цивільних прав; застосовує знання з теми для аналізу правових ситуацій
29	Практичне заняття 6. Особливості права власності неповнолітніх		
30	Сімейне право	Загальна характеристика сімейного права. Поняття сім'ї. Умови і порядок укладення та припинення шлюбу. Підстави визнання шлюбу недійсним. Особисті та майнові права й обов'язки подружжя. Особисті та майнові права й обов'язки батьків і дітей	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> дає визначення сім'ї, сімейного права; називає джерела сімейного права; розкриває умови й порядок укладення та припинення шлюбу; підстави визнання шлюбу недійсним; зміст особистих і майнових прав і обов'язків подружжя, батьків і дітей та підкріплює прикладами; застосовує знання з теми для аналізу правових ситуацій

Частина 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ

Дата _____

Клас _____

Урок 1. ВСТУП. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ Й ТЕОРІЇ ЇЇ ВИНИКНЕННЯ

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- засвоїти основні особливості навчального курсу «Правознавство», його відмінність від курсу практичного права, визначати його мету, завдання та структуру;
- називати теорії виникнення держави;
- пояснювати, що таке держава, називати її основні ознаки та функції;
- пояснювати й застосовувати поняття: «держава», «функції держави», «суверенітет», «територія держави».

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНА ЧАСТИНА УРОКУ

Визначення організаційно-дисциплінарних вимог до учнів з боку вчителя (вимоги вчителя до учнів, порядок ведення робочих зошитів тощо).

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Запитання

- ♦ Пригадайте з курсу історії, коли виникли держава і право. Чи виникали вони одночасно?

Висновок: держава і право виникли у різних народів у різні історичні епохи, а найперші держави з писаним правом виникли понад 5 тис. років тому.

Учитель повідомляє тему уроку.

III. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Первинне ознайомлення з підручником (структура підручника, методичний апарат, система виділень, система запитань та завдань у тексті та після параграфів).

Поняття та ознаки держави

Фронтальна бесіда

- ♦ Спираючись на знання з історії, сформулювати визначення поняття «держава» і зробити висновок про причини виникнення держави.

Робота з підручником

- ♦ Ознайомитися з визначенням поняття «держава» в підручнику.

Учителю необхідно звернути увагу на те, що сучасна держава є не лише механізмом примусу, як зазначалося в курсі історії, але й насамперед механізмом регулювання відносин між членами суспільства.

Держава — це особлива форма організації суспільства за допомогою спеціального апарату управління, який захищає інтереси населення певної території, регулює відносини між членами суспільства, за допомогою не тільки примусу, а й переконання.

Робота в групах

- ♦ Пригадайте, як відбувався процес утворення держав у стародавні часи та в епоху раннього Середньовіччя. Запропонуйте ознаки, за якими ми можемо зробити висновок про існування держави.

Підбиття підсумків групової роботи

Обов'язкові ознаки держави:

- суверенітет;
- влада, відокремлена від суспільства;
- поділ населення за територіальною ознакою;
- наявність території;
- наявність податкової та фінансової системи;
- наявність системи права.

Факультативні ознаки держави:

- державна мова;
- збройні сили;
- державна символіка;
- власна грошова система.

Функції держави

Функції держави — це основні напрями її діяльності.

Класифікація функцій держави

1. За сферою діяльності (спрямуванням):
 - а) внутрішні;
 - б) зовнішні.
2. За часом дії:
 - а) постійні;
 - б) тимчасові.
3. За значенням:
 - а) основні;
 - б) неосновні.

Теорії виникнення держави

Міні-лекція з елементами бесіди

Учителю обов'язково слід зазначити, що серед учених дотепер відсутня єдність щодо причин виникнення держави, що існує низка теорій про походження держави, які мають різну кількість прихильників у наукових колах. Під час характеристики теорій виникнення держави особливу увагу слід приділити соціально-економічній теорії походження держави.

Бесіда

1. Хто є найбільшим прихильником теологічної теорії походження держави?
2. Наведіть приклади з історії на підтвердження теорії насильства.

IV. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ

Бесіда

1. Чи можна вважати виникнення держави на певному історичному етапі розвитку людства закономірним явищем?
2. Наведіть приклади держав, які не мають деяких факультативних ознак.
3. Наведіть приклади функцій держави, які існували на певному історичному етапі і відсутні в сучасний період, та приклади функцій держави, які виникли відносно недавно.
4. Яку з теорій походження держави, на ваш погляд, можна вважатися найбільш переконливою?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Навести по два приклади функцій держави і класифікувати ці функції за усіма видами.

Урок 2. ДЕРЖАВНА ВЛАДА

Дата _____

Клас _____

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- пояснювати поняття «влада» та називати її види;
- описувати ознаки державної влади;
- називати види органів державної влади та характеризувати їх основні завдання;
- тлумачити та застосовувати поняття: «влада», «державна влада», «орган державної влади».

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНА ЧАСТИНА УРОКУ

Повідомлення теми та мети уроку.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Завдання

1. Назвіть основні та факультативні ознаки держави.
2. Наведіть приклади внутрішніх і зовнішніх функцій держави, які є основними і постійними.
3. Визначте, яку з теорій походження держави ви вважаєте найбільш обґрунтованою. Наведіть аргументи на користь цієї теорії.

III. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Поняття «влада» та її види

Бесіда

- ♦ Визначте, що є спільним у наведених нижче прикладах:
 - а) батько не дозволив синові відвідати шкільну дискотеку;
 - б) керівник підприємства звільнив працівника за прогул;
 - в) керівник місцевого партійного осередку доручив однопартійцю розповсюдити серед виборців агітаційні плакати кандидата в депутати міської ради, висунутого партійним осередком;
 - г) матір двох дітей судом було позбавлено батьківських прав.

Учнів треба підвести до висновку, що спільним у вищенаведених прикладах є те, що один суб'єкт зміг нав'язати свою волю іншому суб'єктові.

Запитання

1. Чому одні люди можуть нав'язувати свою волю іншим?
2. Як можна назвати наявність права в суб'єкта нав'язувати свою волю певним об'єктам?

Влада — можливість і здатність людини (групи людей) здійснювати свою волю, нав'язуючи її в разі потреби іншим людям або суспільству.

3. Чи завжди в суспільстві існувала влада?

Робота зі схемою

- ♦ Опрацювати за підручником схему «Види влади» (С. 18 підручника) і відповісти на запитання.
 1. Чи можете ви назвати види влади, які не зазначені на схемі?
 2. Наведіть усі, на вашу думку, можливі приклади застосування різних видів влади щодо неповнолітніх осіб.
 3. У який саме спосіб суб'єкти можуть нав'язувати свою волю об'єктам? Наведіть приклади за кожним видом влади.

Робота з таблицею

- ♦ Заповнити порівняльну таблицю «Види влади» (С. 19 підручника).

Робота в групах

- ♦ Визначте основні ознаки державної влади.

Підбиття підсумків групової роботи

Ознаки державної влади:

- публічна влада — виступає від імені усього суспільства (народу), має «публічну» основу своєї діяльності (казенне майно, власні прибутки, податки);
- апаратна влада — сконцентрована в апараті, системі органів держави і через ці органи здійснюється;
- верховна влада — юридично уособлює загальнообов'язкову волю усього суспільства, має у своєму розпорядженні монополічне право видавати закони і спиратися на апарат примусу як на один із засобів дотримання законів та інших правових актів;
- універсальна влада — поширює владні рішення на усе суспільство: вони є загальнообов'язковими для всіх колективних та індивідуальних суб'єктів;
- суверенна влада — відокремлена від інших видів влади всередині країни (партійної, церковної та влади інших держав). Вона незалежна від них і має виключне монополічне становище у сфері державних справ;
- легітимна влада — юридично обґрунтована і визнана народом країни та світовою спільнотою;
- легальна влада — узаконена у своїй діяльності, зокрема щодо застосування сили в межах держави.

Види органів державної влади

Міні-лекція з елементами бесіди

1. У який спосіб держава здійснює свої функції?
2. Із курсу практичного права пригадайте, які ви знаєте органи державної влади.

Далі учитель називає підстави, за якими відбувається класифікація органів державної влади.

Робота в групах

Клас ділиться на 4 групи.

- ♦ У групах опрацюйте за текстом Конституції України повноваження одного з органів влади (Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, органів судової влади).

Після завершення роботи кожна група доповідає про основні завдання відповідного органу.

IV. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ

Завдання

- ♦ Визначте, який орган державної влади в Україні наділений наведеними повноваженнями:
 - а) визнає іноземні держави;
 - б) визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики;
 - в) розглядає і приймає рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
 - г) надає тлумачення Конституції України;
 - д) вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. На конкретних прикладах продемонструвати взаємодію органів законодавчої, виконавчої та судової влади.
2. Навести приклади конституційних норм, які врегульовують питання системи стримувань і противаг.

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- пояснювати, що таке державний лад та називати його складники;
- давати визначення форми правління, територіального устрою, політичного режиму;
- характеризувати їх види й підкріплювати прикладами;
- пояснювати та застосовувати поняття: «форма держави», «монархія», «республіка», «федерація», «унітарна держава», «демократія».

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ УРОКУ

Повідомлення теми та цілей уроку.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Завдання

1. Що таке влада? Наведіть приклади видів влади.
2. Назвіть найважливіші ознаки державної влади.
3. Назвіть види органів державної влади.
4. У чому проявляється взаємодія різних органів влади?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Завдання

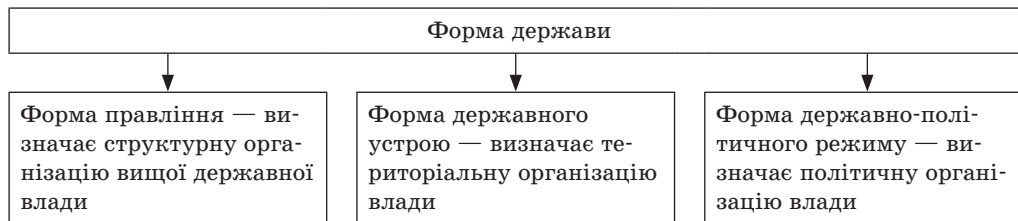
- ♦ Візьмімо для прикладу дві європейські держави — Францію та Німеччину. Як ви вважаєте, чи є у цих держав спільні та відмінні ознаки?

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Форма держави

Робота зі схемою

Учитель пояснює складові поняття «Форма держави» за допомогою схеми.

Форма правління

Робота зі схемою

- ♦ Опрацювати схему (С. 20 підручника) і, спираючись на знання, здобуті під час вивчення курсів історії, відповісти на запитання.

Бесіда

1. Пригадайте, яким чином управляли державою в Давніх Афінах та середньовічній Венеції.
2. Що означає поняття «республіка»?
3. Що таке монархія? Які етапи розвитку вона пройшла?
4. Чим обмежена монархія відрізняється від абсолютної?

Пояснення вчителя

Типи монархій (деспотична, теократична, дуалістична, парламентарна), республік (парламентська, президентська, мішана) та основні ознаки кожної з них.

Форма державного (територіального) устрою

Розповідь вчителя з використанням схеми (С. 20 в підручнику), під час якої він розкриває поняття «унітарна держава», «федерація», «конфедерація».

Унітарна (проста) держава — форма державного устрою, за якої адміністративно-територіальні одиниці держави не мають ознак державного суверенітету.

Основні ознаки унітарної держави:

- жодна складова унітарної держави не має ознак суверенітету;
- у державі існує єдина система державних, зокрема судових та правоохоронних органів;
- єдина конституція та система законодавства, які діють на усій території держави;
- єдине громадянство, не існує громадянства окремих територіальних одиниць;
- суб'єктом міжнародного права є лише держава загалом, тобто в міжнародних відносинах може брати участь лише держава.

Федерація (від латинського *foederatio* — союз, об'єднання) — це складна держава, яка являє собою союз низки державних утворень, що мають обмежений суверенітет.

Конфедерація — різновид складної держави, що являє собою тимчасовий союз суверенних держав, які об'єдналися для досягнення спільної мети у певній сфері. Вона не є суб'єктом міжнародного права, на відміну від її складових.

Імперія (від латинського *imperium* — влада, панування) — форма складної держави, у якій частина території приєднана та / або утримується в складі держави насильницьким шляхом.

Форма політичного (державного) режиму

Розповідь вчителя з використанням схеми «Види державно-політичних режимів».

Метод «Мозковий штурм»

- ♦ Як ви розумієте вислів Черчілля: «Демократія — це жахлива річ, але нічого кращого поки що не вигадно»?

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ

1. Чому в державі з федеративним устроєм парламент обов'язково є двопалатним?
2. Зазвичай вважають, що конфедерація є різновидом складної форми державного устрою. Водночас їй не притаманна більшість ознак держави. Спробуйте розв'язати цю суперечність.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Опрацювати матеріал § 3 підручника.
2. Навести по одному прикладу держави з монархічною та республіканською формою правління, федеративним та унітарним устроєм.

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- характеризувати сутність прав, свобод та обов'язків людини і громадянина;
- називати види та покоління прав людини;
- давати визначення правового статусу особи;
- висловлювати власне судження щодо прав людини як загальнолюдської цінності;
- пояснювати та застосовувати поняття: «права, свободи та обов'язки людини», «правовий статус особи», «покоління прав людини».

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ УРОКУ

Повідомлення теми та цілей уроку.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Фронтальна бесіда

1. Який вид монархії і чому саме зберігається в наш час?
2. Яка форма державного устрою і чому саме є найбільш поширеною сьогодні?
3. Наведіть приклади монархій та республік як з федеративною, так і з унітарною формою державного устрою.
4. Поясніть, чому конфедерація завжди є нестійким державним утворенням.
5. Висловіть свою думку з приводу такого дискусійного питання: чи був СРСР імперією в загальноприйнятому розумінні цього слова?
6. Використовуючи знання з історії, спробуйте визначити форму правління та форму державного устрою Речі Посполитої та Австро-Угорщини.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бесіда

- ♦ Як ви вважаєте, чи існує відмінність у правах та обов'язках:
 - 1) громадян України та іноземних громадян, які на законних підставах проживають на території України;
 - 2) біженців і внутрішньо переміщених осіб;
 - 3) українських дипломатів, які працюють в Україні, та іноземних дипломатів, які працюють на території нашої держави?

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Міні-лекція з елементами бесіди

Правовий статус особи — це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких певна людина, яка має унікальні, притаманні саме їй якості, як суб'єкт права координує свою поведінку в суспільстві.

Правовий статус особи відображає юридичне закріплення досягнутого суспільством обсягу свободи особи. Він ґрунтується на сучасному вченні про свободу, у підвалинах якого лежать такі ідеї:

1. Усі люди вільні від народження, і ніхто не має права відчужувати їхні природні права. Забезпечення й охорона цих прав є головним обов'язком держави.
2. Свобода особи полягає в можливості робити все, що не завдає шкоди іншій особі.
3. Межі свободи може визначати закон, який відповідає праву, а право є мірою свободи.
4. Обмеження прав є можливим виключно з метою сприяння досягненню загального добробуту в демократичному суспільстві.

Завдання

- Висловіть свою думку з приводу того, як співвідносяться правовий статус і правосуб'єктність.

Далі повідомляємо про види правових статусів особи (загальний, спеціальний та індивідуальний) та розкриваємо їхню сутність.

Бесіда

1. Пригадайте з курсу практичного права, у чому полягає сутність прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.
2. Які ви знаєте види прав людини?

Робота в групах

1-ша і 2-га групи, змагаючись між собою, визначають, у чому полягає відмінність між правами і свободами.

3-тя і 4-та групи — між правами та обов'язками.

Міні-лекція

Учитель. На сьогоднішньому уроці ми з вами говорили про види прав людини, які існують на сьогодні і які закріплені в міжнародно-правових актах. Однак цей перелік прав виник не одразу, а формувався протягом століть. Тому, відповідно до історичного розвитку, виділяють три покоління прав людини.

Першим поколінням прав і свобод людини і громадянина є засновані на традиційних ліберальних цінностях права і свободи, які визначали межі втручання державної влади у сфери громадянського суспільства й особистого життя людей, відображали пафос буржуазних революцій — право на свободу думки, совісті і релігії, рівність перед законом, участь в управлінні державою, недоторканність особи тощо. Друге покоління прав і свобод людини і громадянина пов'язане з боротьбою людей за поліпшення свого соціально-економічного становища та культурного рівня. Ці вимоги виникли після Першої світової війни, а на демократизацію і соціалізацію конституційного права країн світу та міжнародне право вплинули після Другої світової війни, коли завдяки бурхливому розвитку виробництва склалися реальні передумови для задоволення соціальних потреб громадян. Друге покоління прав людини називають ще системою позитивних прав. Вони не можуть реалізуватися без організаційної, координаційної та інших форм діяльності держави, спрямованих на їх забезпечення. Каталог природних і громадянських прав і свобод людини поповнився соціально-економічними та соціально-культурними правами і свободами у низці конституцій ХХ ст. Соціальні, економічні та культурні права було нормативно закріплено в Загальній декларації прав людини 1948 р. і особливо Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.

Становлення третього покоління прав людини (права людини — частина прав людства) пов'язано з національно-визвольним рухом країн, що розвиваються, а також із загостренням глобальних світових проблем після Другої світової війни. До прав третього покоління можна віднести, зокрема, право на політичне, економічне, соціальне і культурне самовизначення; на економічний та соціальний розвиток; на користування спільним спадком людства; на мир.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ

1. У переліку прав людини, які містить другий розділ Конституції України, розмежуйте ці права за поколіннями.
2. Наведіть приклади осіб, спеціальний статус яких обмежує загальний статус осіб і спеціальний статус яких доповнює загальний статус.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Опрацювати матеріал п. 1 § 4 підручника.
2. Учням, які претендують на високий рівень знань, висловити свої міркування з приводу того, які права четвертого покоління можуть сформуватися протягом наступних десятиліть.

Урок 5. ГРОМАДЯНСТВО.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРАВОВОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Дата _____

Клас _____

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- з'ясувати співвідношення понять «Особа — Людина — Громадянин — Громадянство»;
- пояснювати, що таке громадянство, та описувати способи його набуття й припинення;
- порівнювати прийняття до громадянства та поновлення у громадянстві, вихід із громадянства та втрату громадянства;
- пояснювати, що таке правова й соціальна держава, та називати їхні ознаки.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ УРОКУ

Повідомлення теми та цілей уроку.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

1. Назвіть право, яке ви реалізуєте, навчаючись у школі. Визначте приналежність цього права до всіх відомих вам видів прав залежно від підстав їх класифікації. До якого покоління прав людини можна віднести це право?
2. Назвіть права особи, які можуть бути реалізовані тільки індивідуально, тільки колективно та у змішаний спосіб.
3. Які, на вашу думку, права четвертого покоління можна вважати найбільш суперечливими, такими, що розколюють суспільство?
4. Назвіть ознаки вашого загального та індивідуального правового статусу. Чи може неповнолітня особа мати спеціальний правовий статус?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Запитання

- ♦ Висловіть своє судження, чи відрізняються правове положення, права та обов'язки:
 - а) особи, що народилася в Україні, від громадян України та громадянина іншої держави, який на законних підставах постійно проживає на території України;
 - б) особи без громадянства, яка постійно на законних підставах проживає на території України, та внутрішньо переміщеної особи.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Бесіда

- ♦ Пригадайте з курсу практичного права, що таке громадянство, апатрид, біпатрид та іноземний громадянин.

Учитель. Найявність в особі громадянства передбачає, що держава захищає права громадян не тільки в середині країни, а й за її межами. Для цього у багатьох державах світу існують консульства України. Вони захищають від імені держави права наших громадян у тих країнах, де вони розташовані. Останнім часом наша держава прийняла Закон України «Про зовнішню трудову міграцію», який захищає трудові права наших громадян за кордоном.

Робота з правовим документом

1. Знайдіть у Конституції України норми, що врегульовують питання громадянства та правового статусу іноземних громадян.

2. Спробуйте визначити, у чому полягає відмінність правового статусу цих категорій осіб.
3. Знайдіть у витягу із Закону України «Про громадянство України» підстави для набуття громадянства.
4. Спробуйте визначити критерії для класифікації цих підстав і провести відповідну класифікацію.
5. Визначте категорії осіб, які мають право на спрощений порядок прийняття до громадянства України.
6. Знайдіть підстави для припинення громадянства України і визначте порядок оформлення припинення громадянства.

Робота в групах

Клас ділиться на чотири групи.

1-ша група. Скласти відмінність між прийняттям до громадянства та поновленням у громадянстві.

2-га група. Порівняти вихід з громадянства та втрату громадянства.

3-тя група. Навести аргументи на користь існування в Україні єдиного громадянства.

4-та група. Навести аргументи на користь подвійного громадянства, яке існує в деяких країнах світу.

Правова та соціальна держава

Міні-лекція з елементами бесіди

Учитель. Згідно зі статтею 1 Конституції України, наша держава визначена як правова і соціальна. Ідеї правової і соціальної держави сягають у глибину віків. До розвитку цих ідей свого часу долучалися і українські юристи. На сьогоднішній день серед усіх учених світу склалися більш-менш єдині погляди про те, що таке соціальна і правова держава.

Робота в групах

1. Ознайомтеся з текстом підручника (відповідно п. 4 або 5) та визначте основні ознаки правової та соціальної держави
2. Знайдіть у Конституції України норми, які характеризують Україну як правову і як соціальну державу.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ

Бесіда

- ♦ Назвіть права, яких в Україні позбавлені іноземці, та обов'язки, які на них не покладають.

Розв'язання правової задачі

Громадяни України Володимир та Марина Кравченко усиновили 16-річну Ольгу Власову, громадянку Росії. Ольга вважає, що вона не давала згоду на зміну громадянства і тому залишається громадянкою Росії. Володимир та Марина вважають, що, згідно зі статтею 11 Закону України «Про громадянство України», Олена стала громадянкою України від моменту набуття чинності рішення про усиновлення, оскільки про необхідність отримання згоди усиновленої дитини на набуття українського громадянства у статті 11 не йдеться.

1. Хто має рацію у цій ситуації? Свою відповідь обґрунтуйте.
2. Спробуйте визначити, стандартам якої держави більшою мірою відповідає Україна — правової чи соціальної.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Опрацювати пункти 2–5 § 4 підручника.
2. Порівняти правовий статус громадянина України та апатрида.